

UNIVERZITA PARDUBICE

Katedra věd o výchově

Doplňující pedagogické studium

**Využití aktivizačních metod na střední škole
se zaměřením na předmět Ekonomika**

Závěrečná práce

Pardubice 2015

Autor práce: Ing. Jitka Švejcarová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Anotace

Závěrečná práce se zabývá aktivizujícími metodami ve výuce, přičemž hlavní pozornost je věnována jejich využití při výuce odborných předmětů.

Cílem práce je vymežit vybrané pojmy, s použitím vhodných literárních zdrojů klasifikovat a charakterizovat aktivizující metody, zhodnotit jejich silné a slabé stránky aj. Použitými metodami je studium odborné literatury, analýza informací, následná syntéza a srovnání získaných výsledků. Na kapitoly teoretických informací navazuje kapitola, jejímž cílem je zjistit vztah aktivizačních metod k běžným výukovým metodám. Závěrečná kapitola se zabývá využitím výukových metod na středních školách v ekonomických předmětech.

Klíčová slova

žák, aktivizace, aktivizační metoda, teoretická výuka, střední škola, samostatnost, tvořivost

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za cenné rady a odborné vedení při zpracování této závěrečné práce.

Dále děkuji všem přednášejícím Doplnkového pedagogického studia za komplexní pohled na problematiku vyučování na středních školách.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Univerzity Pardubice.

Pardubice 2. dubna 2015

Jitka Švejarová

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. SOUHRNNÉ POJETÍ VÝUKOVÝCH METOD.....	7
2. EDUKAČNÍ PROCES A JEHO ČINITELÉ	10
2.1. Role učitele	12
2.2. Role žáka.....	13
2.3. Učivo a jeho struktura	13
3. MOTIVACE ŽÁKŮ VE VÝUCE.....	15
4. ZPŮSOBY VEDENÍ VÝUKY	17
4.1. tradiční vyučovací hodina	17
4.2. Vedení výuky aktivizačními metodami.....	18
4.3. Kombinace frontálních a aktivizačních metod.....	19
5. VÝZNAM AKTIVITY A AKTIVIZAČNÍ METODY	20
5.2 Členění aktivizačních metod	21
5.3. Kategorie aktivizačních metod.....	22
5.4 Vztah aktivizačních metod k běžným výukovým metodám	26
5.5 Silné a slabé stránky aktivizujících metod výuky	27
6. VYUŽITÍ AKTIVIZAČNÍCH METOD VE VÝUCE.....	31
6.1. Využití moderních výukových metod – klíčové otázky současnosti	32
7. VÝBĚR METOD VÝUKY SE ZAMĚŘENÍM NA VÝUKU EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ	34
7.1 Kritéria výběru metod výuky ekonomických předmětů.....	34
7.2 Klíčové aktivizující metody výuky	35
8. VYUŽÍVÁNÍ MODERNÍCH, AKTIVIZUJÍCÍCH METOD VÝUKY EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ..	38
8.1. Využití moderních výukových metod v praxi.....	41
ZÁVĚR	44
ZDROJE:.....	45

ÚVOD

Myslím si, že v současném světě uspěje člověk vynalézavý, tvořivý a zodpovědný. Nabízí se skutečnost, aby především škola poskytovala větší prostor individualitě žáků. S individualitou ve školství je úzce spojená práce pedagogů a jejich přístupu k žákům. Pedagog může zvolit vhodnou výukovou metodu. Dosáhne tím velmi poučné, zajímavé a různorodé výuky.

V současné době se stále více diskutuje o významu metod výuky ve vztahu k motivaci žáků pro studium i pro zvýšení zájmu o celoživotní vzdělávání. Zároveň současný trh práce vyžaduje větší flexibilitu zaměstnanců, adaptabilitu, větší schopnost učit se v rychle měnícím se prostředí. Velký důraz se klade na komunikační dovednosti, znalost cizích jazyků a schopnost pracovat v týmu.

Na středních odborných školách se čím dál častěji vyskytuje problém s motivací jejich žáků, vzájemnou interakcí a komunikací. Žáci si vybírají obor studia, který je vlastně ani hlouběji nezajímá a důležité je pro ně jen studiem projít a na jeho konci obdržet maturitní vysvědčení. Setkat se lze ale i s tím, že sami pedagogové si pletou výukový problém například s nevhodným chováním žáků ve výuce nebo dyslexií a stále učí zaběhlými tradičními výukovými metodami. Učení je tak nudné, žáci nejsou motivováni k přemýšlení nad danou problematikou a výsledkem jsou slabé znalosti a špatné průměrné hodnocení.

Středoškolští učitelé i učitelé na VOŠ musí sladit různorodé skupiny žáků tak, aby každý z nich mohl uplatnit své schopnosti a dosáhnout svého maxima, nehledě na rostoucí počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a nemám tím na mysli jen zdravotně či sociálně znevýhodněné žáky, ale i nadané žáky.

Slovem vhodné metody mám především na mysli aktivizační výukové metody. Z jejich názvu je patrné podněcování žáka k aktivitě ve vyučování. Ve své práci popisují aktivizační výukové i a hledám jejich přínos. Dále zde charakterizují hlavní rysy aktivizačních výukových metod, jejich pozitiva a úskalí při zapojení do výuky.

1. SOUHRNNÉ POJETÍ VÝUKOVÝCH METOD

Dva tisíce let staré čínské přísloví říká: „Slyším a zapomínám. Vidím a pamatuji si. Děláním a rozumím.“ Uvedené přísloví jsem slyšela od lektorky Mgr. Ilony Málkové a zároveň ho mohu přirovnat k výuce jejich žáků na běžných školách. Mnozí žáci jsou totiž ve vyučování pasivní, protože neslyší nic jiného, než je výklad pedagoga. Díky této skutečnosti, nedovedou žáci přebírat odpovědnost za své učení a nezapojují do něj samostatné myšlení. Vzniklý problém se může eliminovat, pokud se zapojí aktivizační výukové metody, protože tyto metody zvýrazňují účast žáků ve výuce.



Obrázek 1

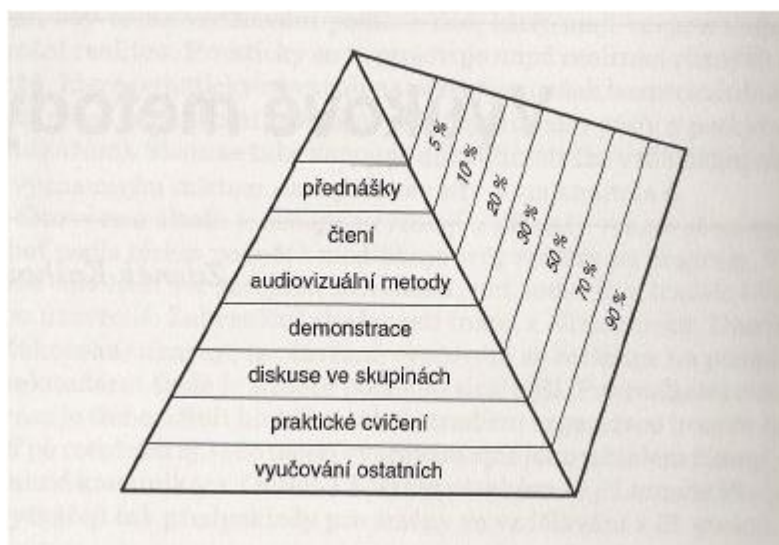
Schopnost lidského mozku si zapamatovat informace, Zdroj: Málková, Přednáškový cyklus Obecná Pedagogika a didaktika v rámci přednášek DPS

Zásady, které ovlivňují volbu výukových metod:

1. Učení je přirozená aktivita.
2. Čím více toho umíme, tím snadněji se nám dále učí. Do paměti ukládáme jen ne zbytně nutné a nové informace.
3. Smyslem učení není, co žák v učení našel, ale co do něj vnáší.
4. Žáci musí smysl učiva chápat předem a předvídat. Nemohou smysl učiva dostat v průběhu.

5. Vypětí blokuje učení. Snaha po zapamatování blokuje schopnost porozumění. (Málková, Přednáškový cyklus Obecná Pedagogika a didaktika v rámci přednášek DPS).

Při volbě metod jde o to, aby se utvářel žádoucí vztah mezi metodami, které vedou k osvojování poznatků a metodami, které organizují hledání, rozvíjejí samostatné produktivní myšlení. Úkolem učitele je, aby postupně naučil žáky příslušným technikám samostatné práce.



Obrázek 2

Pyramida učení, Zdroj: Málková, Přednáškový cyklus Obecná Pedagogika a didaktika v rámci přednášek DPS

Pyramida učení se vztahuje k výukovým metodám. Z pyramidy je zřejmé, že žák získává více informací a schopností, čím více je zapojen do procesu výuky.

Výuková metoda je v podstatě složitý, aktivní, specifický pedagogický druh a způsob činností učitele a žáka. Spočívá v úpravě obsahu, usměrnění aktivity daného subjektu a objektu, v zajištění fixace nebo kontroly vědomostí a dovedností (jejich vzájemné interakci).

Didakticky účinná výuková metoda má následující vlastnosti:

1. Je informativně nosná (přidávání plnohodnotné informace)
2. Je formativně nosná (rozvíjí poznávací procesy)
3. Je racionálně a emotivně působivá (aktivuje žáka k prožitku učení)
4. Respektuje systém vědy a poznání
5. Je výchovná (rozvíjí morální, estetický profil žáka)
6. Je přirozená v průběhu i důsledcích
7. Je použitelná v praxi
8. Je adekvátní žákům
9. Je adekvátní učitelů
10. Je didakticky ekonomická
11. Je hospodárná
12. Je hygienická (nemá žáky přetěžovat, nemá vést do nevyhovujících podmínek učení a práce)

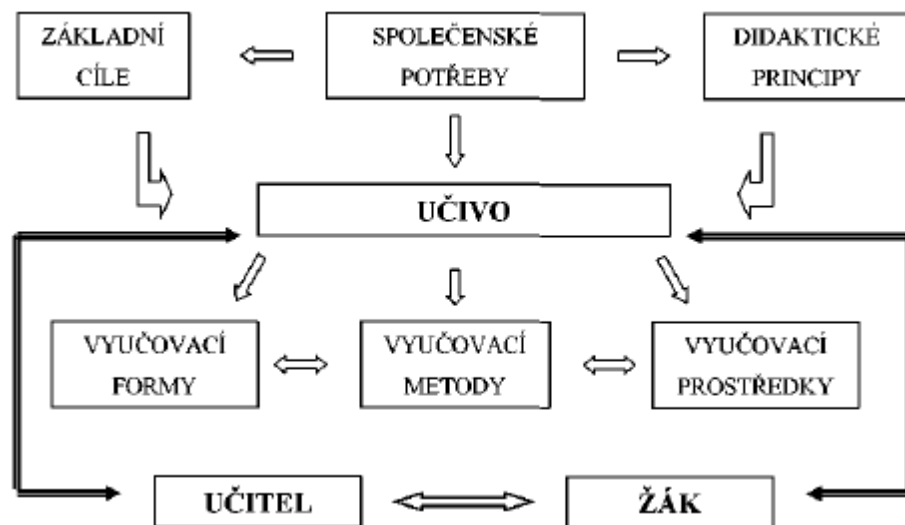
(Málková, Přednáškový cyklus Obecná Pedagogika a didaktika v rámci přednášek DPS).

2. EDUKAČNÍ PROCES A JEHO ČINITELÉ

Edukační proces je jakákoliv činnost, jejímž prostřednictvím jeden subjekt přímo nebo zprostředkovaně vzdělává a druhý subjekt se učí. V tomto procesu je vždy obsaženo učení, pokud tomu tak není, nelze potom mluvit o edukačním procesu. Edukační procesy probíhají celý život. Do procesu edukace vstupují následující tři hlavní determinant:

- Edukant – subjekt učení bez rozdílu věku a prostředí, ve kterém edukace probíhá. Je to individuální osobnost, která je charakterizována fyzickými, afektivními a kognitivními vlastnostmi.
- Edukátor – aktér edukační aktivity, v pedagogické praxi je jím učitel.
- Učivo - poznatky a činnosti, které si mají žáci osvojit při výuce ve škole, kde se uplatňuje proces učení.

Na obrázku 3 je znázorněn edukační proces se třemi hlavními determinanty, které jsou dále ovlivňovány dalšími činiteli. Nejprve vznikne společenská potřeba žákům něco prostřednictvím učiva sdělit. Učitel si stanoví základní cíle, jakých chce při výuce dosáhnout. Na základě didaktických principů naplánuje učivo, které pomocí vybrané vyučovací formy a metody zprostředkuje žákovi.



Obrázek 3

Model edukačního procesu, Zdroj: Málková, Přednáškový cyklus Obecná Pedagogika a didaktika v rámci přednášek DPS

Edukátor (učitel) edukační proces řídí a edukanti (žáci) si aktivně osvojují učivo. Učitel přenáší učivo na základě stanovených cílů, při respektování didaktických zásad a za použití různých vyučovacích metod a prostředků na žáky. Při procesu osvojování učiva žáky jde o aktivní tvůrčí činnost, kterou řídí učitel a tak kromě nabývání vědomostí a dovedností podporuje celkový rozvoj osobnosti. V literatuře obvykle uváděnými etapami edukačního procesu dle realizace jsou (Málková 2014):

- Motivace – příprava na aktivní osvojování učiva;
- Expozice – vytváření nových vědomostí a dovedností;
- Aplikace – použití získaných vědomostí a dovedností v praxi;
- Fixace – upevňování a prohlubování učiva;
- Diagnostika a klasifikace – prověřování výsledků procesu výuky.

2.1. ROLE UČITELE

- usměrňování osvojovacího procesu – posilování samostatnosti, rozvíjení metod sebevzdělávání;
- inspirace – motivace žáků k učení;
- zprostředkování poznatků a zkušeností, dovedností a schopností;
- kontrolní a hodnotící funkce;
- kooperativní, poradenská a regulativní funkce.

Pojem kompetence definuje Málková (2014) jako jedinečnou schopnost člověka úspěšně jednat a dále rozvíjet svůj potenciál v kontextu různých úkolů a životních situací. Rozvoj kompetencí učitele souvisí se změnou role žáka ve výuce. Žák je veden k větší samostatnosti, přebírá odpovědnost za své učení, a tak dochází ke změně rolí. Učitel již není hlavním a jediným zdrojem poznatků a vědomostí, stává se moderátorem, který podporuje a spolupracuje se svými žáky. Učitel přenáší svoje názory a postoje, proto je vhodné, aby jeho osobnost obsahovala následující rysy:

- kreativita – schopnost hledat nové podněty a překonávat dosavadní úroveň;
- morální a zásadový postoj – pevná vůle, kladný vztah k práci;
- pedagogický optimismus, takt, klid a zaujetí – důvěra ve výchovu a v žáka, trpělivost, sebeovládání, aktivní přístup;
- hluboký přístup k žákům – láska k žákům se odráží v kvalitě práce, je potřeba své žáky co nejvíce poznat, pochopit je a akceptovat je;
- spravedlnost – důslednost při řešení přestupků, jednotné hodnocení žáků.

Nezbytnou vlastností učitele je smysl pro humor, sociální citění a uvážlivost, schopnost efektivně organizovat výuku. Od pedagoga je očekáván všeobecný rozhled, tak i odborné vzdělání, které si v rámci celoživotního vzdělávání dále rozšiřuje.

Předpokladem pro zvládnutí tohoto povolání je i duševní a fyzické zdraví. Vyjmenované nároky rozhodně nejsou konečné, ale i tak dostatečně představují náročnost povolání pedagoga.

2.2. ROLE ŽÁKA

V tradičním pojetí výuky zastávali žáci (edukanti) pasivní a reproduktivní roli místo toho, aby byli vedeni k samostatnému a kreativnímu myšlení. V dnešní době se ale role žáků při výuce významně změnila díky moderním přístupům k výuce. Důraz je kladen nejen na kreativitu, vyžadována je aktivita při vyučování. I přesto je role žáka podřízenou rolí, která je do jisté míry předepsána školním řádem.

Žáci přistupují k učení různým způsobem, a jak dospívají, je od nich očekávána i větší odpovědnost k učení. Podle Málkové (2014) je: „*Důležitým předpokladem pro kreativní učení žáka je vzbuzení jeho iniciativy, aktivity a rozšiřování a prohlubování samostatnosti.*“ Schopnost kreativně myslet, řešit problémy a dělat přijatelná rozhodnutí patří mezi základní cíle vzdělávání. Žáci mají obecně v oblíbenou a pestrou výuku, která je motivuje k vlastní tvořivé činnosti. Tvůrčí práce a schopnost přemýšlet tvůrčím způsobem je motivačním faktorem pro žáky. Tvořivý žák tak uspokojí svou potřebu po seberealizaci a současně si osvojí i nové dovednosti .

Pro správnou edukaci je nutné znát základní mechanismy učení a jeho zákonitosti.

2.3. UČIVO A JEHO STRUKTURA

Učivo lze chápat jako obsah vyučování nebo vzdělávání, které je výsledkem výuky jako obsahu vzdělávání. Málková (2014) uvádí čtyři následující složky učiva:

- Vědomosti – tvoří podstatnou část učiva. Žáci by si měli nejen zapamatovat vědomosti, ale také pochopit jejich strukturu a být schopni zobecňovat fakta pomocí pojmů vysvětlit vztahy mezi nimi.
- Dovednosti – zahrnují cíl činnosti, volbu prostředků, postup činnosti a kontrolu výsledků. Dovednosti lze členit dále členit dle věcného obsahu na dovednosti pracovní, dovednosti sociální komunikace a jednání, pohybové a zdravotní dovednosti, poznávací dovednosti.

- Hodnoty – vyjadřují odraz významu skutečnosti pro člověka a jeho potřeby a zájmy, jsou základem mravního vědomí člověka. Jde například o vtažení člověka ke společnosti, k přírodě a k sobě samému.
- Vlastnosti člověka – všechny tři předchozí složky učiva jsou spjaty s vlastnostmi člověka. Jde o výstupy učení, které se zafixovaly v podobě rysů učícího se subjektu, mezi které lze zařadit například intenzitu a soustředění pozornosti, vytrvalost, hodnotová orientace, kapacita slovní paměti atd.

3. MOTIVACE ŽÁKŮ VE VÝUCE

Motivace je hybnou silou psychického charakteru, která podněcuje lidské chování a činnost. Základním vnitřním zdrojem motivace je motiv neboli pohnutka, která určuje směr chování. U člověka se vytváří složitá struktura motivačních dispozic, z nichž některé jsou vrozené nebo částečně získané. Vrozenou motivační dispozicí jsou biologické potřeby, získané potom sociální potřeby, hodnotové orientace, postoje (Málková, 2014).

Motivovat žáky k učení je jeden z nejdůležitějších faktorů, jak dosáhnout výkonu. Protože tato motivace k učení není vrozená, je nutné se jí naučit. Na motivaci žáků mají vliv především rodiny a prostředí, ve kterém žijí nebo se pohybují, po nástupu do vzdělávacích institucí ovlivňují motivaci učitelé a zkušenosti s nimi. Mezi faktory, které zvyšují motivaci lze řadit:

- míru nejistoty;
- průvodní pocity;
- úspěch a zájem;
- znalost výsledků vlastní práce;
- vnitřní nebo vnější motivace.

„Motivovat žáky znamená vytvářet takové podmínky, které je podněcují k určitému jednání“ (Málková 2014). Žáci by měli mít pocit, že ve vyučovací hodině něčeho dosáhli a učitel by měl vidět zvyšující se motivaci k učení.

Faktory podporující motivaci tzv. problémových žáků, kterou lze zobecnit a použít pro všechny žáky:

- motivace samotného učitele – využití pravidla, že kdo chce motivovat, musí být sám motivován;
- důvěra v pokrok žáků – nelze motivovat žáky bez toho, abychom věřili v jejich další možnosti vzdělávání;

- nutnost mluvit o smyslu zadaných úkolů – potřeba vysvětlit, proč se danou látku učí, jak bude moci použít získané znalosti a dovednosti, jak bude úspěšné vyřešení úkolu hodnoceno;
- potřeba vytvářet interaktivní situace – rozvíjení vzájemné spolupráce, kdy se mění role učitele z direktivního vůdce na poradce;
- možnost zažití úspěchu – je potřeba žáky motivovat a ocenit. Pokud ohodnocení nepřijde, budou žáci k úkolům lhostejní nebo demotivovaní.

Cílem učitele je u žáků vzbudit zájem o předmět a motivovat je k učení. Zájem lze zvýšit použitím příkladů z praxe, zdůrazněním výjimečností, obrazovým znázorněním, prožitkem. Učitel by měl být schopen nadchnout své žáky pro učení, díky kterému se budou na hodiny těšit, což ovlivní i učební výsledky žáků. Z těchto důvodů se musí pedagog na vyučování předem připravit, mít jasnou představu o obsahu hodiny, cílech dané hodiny, ale i metodách výuky, kterými motivace žáků dosáhne. Pokud přichází učitel na hodinu nepřipraven, žáci to velmi rychle poznají a takové situace využijí k nepozornosti nebo záměrnému odbíhání od tématu (Rýdl, Přednáškový cyklus Oborová didaktika v rámci přednášek DPS , 2014).

4. ZPŮSOBY VEDENÍ VÝUKY

Vyučování je v mnoha případech vedeno monologem učitele a má svoji pevnou časovou strukturu (Kotrba, Lacina, 2007). Postata vyučování je v jednotě, v propojení učení žáků a řídicích aktivit učitele.

Během své učitelské praxe by se měli učitelé neustále vzdělávat. Velmi záleží na přístupu vyučujícího k novinkám, k novým metodám a samozřejmě technice. Vše je ovlivněno také věkem a délkou praxe (Kotrba, Lacina 2007).

4.1. TRADIČNÍ VYUČOVACÍ HODINA

Během vyučování se převážně využívá frontální způsob výuky (Kotrba, Lacina, 2007).

Definice frontální metody výuky:

Frontální metoda výuky se vyznačuje společnou prací žáků ve třídě s dominantním postavením učitele, který řídí a kontroluje veškeré činnosti žáků. Výuka je orientována převážně na kognitivní procesy s cílem, aby si žáci osvojili co nejvíce poznatků.

Také frontální způsob výuky má své výhody a nevýhody:

- Výhoda: připravuje studenty na vysokoškolskou přednášku
- Nevýhoda: nízké zapojení studentů do výuky, pouze pasivní přijímání nových informací (ale učitel stihne probrat více látky)

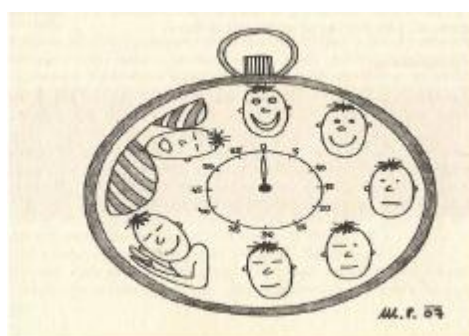
činnosti	časová struktura
příchod učitele, pozdrav se studenty, zápis do třídní knihy	5 minut
ústní zkoušení (nebo jiná forma opakování)	průměrně 10 - 15 minut
úvod do hodiny, krátké opakování látky pro navázání nového učiva	2 minuty
expozice nového učiva formou výkladu	20 minut

učitele	
shrnutí nového učiva, závěrečné krátké opakování nově probraného	5 minut

Uvedená tabulka zaznamenává časový průběh tradiční vyučovací hodiny. Samozřejmě se struktura vyučovací hodiny jednotlivých učitelů může lišit (Kotrba, Lacina, 2007).

Největším přínosem tohoto způsobu výuky je efektivní zprostředkování logicky uspořádaného učiva studentům. Studenti získají nové poznatky v krátkém časovém úseku.

Je nutné se vyvarovat nízké pozornosti studentů, a to jejím zvýšením. Zvýšení pozornosti lze dosáhnout motivací, a to využíváním obrazových pomůcek (interaktivní tabule, modely, kladením otázek apod.)



Obrázek 4

Postupující únava studentů (Kotrba, Lacina, 2007)

4.2. VEDENÍ VÝUKY AKTIVIZAČNÍMI METODAMI

Využitím aktivního přístupu k získávání nových informací si žáci efektivně rozvíjejí schopnost tzv. kritického myšlení. Metody aktivního učení jsou charakteristické zaměřením na žáka, předpokládají zapojení žáka do procesu výuky. Výuka řízená pomocí aktivizačních metod netvoří nic nového. Mnoho učitelů ve své praxi těchto metod využívá, aniž by si to uvědomovali. Nejčastěji využívají didaktické hry (kvíz,

křížovka apod.). Dále využívají projekce, filmové ukázky, a to nejčastěji ve spojení s vytvořením zápisků od studentů. Studenti se také učí samostatné práce.

Aktivizační metody mají za cíl změnit způsob vyučování. Při těchto metodách by mělo být dosaženo stejného efektu jako při tradičním vyučování.

Časová náročnost aktivizačních metod je různá. Každá metoda je jinak časově náročná (od pěti minut až po několik hodin). Hodně se diskutuje o vhodném zařazení těchto metod do výuky. Nejméně vhodné je zařazení do fáze shrnutí učiva. Zde může dojít ke zmateným zápiskům, nedorozuměním, nepřesnostem u studentů (Kotrba, Lacina, 2007).

4.3. KOMBINACE FRONTÁLNÍCH A AKTIVIZAČNÍCH METOD

V současné době si učitelé nevystačí jen s frontální výukou s občasným zařazením video-sekvencí do výuky. Dnešní žáci jsou schopnější, náročnější a mají vyšší ambice. Proto je nezbytné, aby si učitelé vytvořili svůj metodický balíček. Výuku doplnit o další pomocný materiál (kartičky, otázky a odpovědi apod.).

Nejlepší způsob využití aktivizačních metod je ve spojení s frontálním způsobem výuky. Je důležité si uvědomit, že aktivizační metody nemohou nahradit frontální vyučování. Pouze ho mohou ovlivnit, oživit apod. (Kotrba, Lacina, 2007).

5. VÝZNAM AKTIVITY A AKTIVIZAČNÍ METODY

J. Maňák (1998) definuje aktivitu ve výchovně – vzdělávacím procesu jako: „Zvýšenou, intenzivní činnost žáka, a to jednak na základě vnitřních sklonů, spontánních zájmů, emocionálních pohnutek nebo životních potřeb. Jednak na základě uvědomělého úsilí, jehož cílem je osvojit si příslušné vědomosti, dovednosti, návyky, postoje nebo způsoby chování.

S uvedenou definicí charakterizující pojem aktivita souhlasím. Osobně si myslím, že žáci jsou aktivní i podle toho, jak aktivní je sám učitel a jeho vybraná výuková metoda. Při vhodné metodě žáci zapojí nejen sluchový a zrakový orgán, ale především své pocity, zájmy a svou vlastní chuť vytvářet něco nového. Domnívám se, že touto cestou dojde ke snazšímu osvojení učiva a jeho zautomatizování.

Problém si myslím souvisí s přístupem některých učitelů, kteří přehlížejí nejdůležitější informace z učiva a žáky tím nutí k častému učení nazpaměť. Žáky učení nazpaměť brzo unaví a dostaví se u nich pocit přeplnění. Učitel, který předkládá již hotové učivo pěstuje u žáků dojem, že nenesou žádnou odpovědnost za své učení a nemusí vynakládat energii na vyhledávání dalších informací.

K nízké odpovědnosti za své učení se u žáků ještě přidá pocit nenaplnění. Vědí, že se vyučují předmětům, které dle jejich názoru nebudou potřebovat pro výkon povolání.

Právě proto by měl učitel vysvětlit žákům proces učení a hlavně jak důležité je učení v každém stádiu lidského vývoje. Učitel by měl být rádcem i pomocníkem a snažit se žákům najít cestu k vlastnímu učení, aby z něj nakonec měli radost.

Zjistila jsem několik cílů aktivizační metody a to především v odborné práci Laciny a Kotrby (2007). Autoři definují jeden cíl aktivizační metody: „Změnit způsob vyučování a oživit jej,“ a o dalších cílech uvádí: „Naučit studenty spolupracovat, rozvíjet jejich komunikační a prezentační dovednosti a vlastní sebe prezentaci.“ Lacina a Kotrba uvádí také význam aktivizační metody, který spatřují: „Zlepšují proces výuky z metodického hlediska a činí vyučování efektivnější.“

Spojitosť významů mezi aktivitou a aktivizační metodou jsem uvedla do tabulky číslo 1.

Tabulka č.1. Význam aktivity a aktivizační metody

Aktivita	Skupina činností při nichž musí člověk projevit iniciativu, samostatnost, být celkově výkonnější	Zvýšená intenzivní činnost žáka	Jakákoliv učební aktivita žáků zaměřená na osvojování nových vědomostí, dovedností, návyků, postojů
Aktivizační metoda	Činí výuku efektivnější a klade důraz na spolupráci mezi žáky	Zlepšují proces výuky z metodického hlediska	Postupy výuky kde se výchovně vzdělávacích cílů dosahuje

5.2 ČLENĚNÍ AKTIVIZAČNÍCH METOD

Aktivizační metody lze dělit dle různých hledisek. Nejpraktičtější dělení pro učitele je:

- a) Dle náročnosti přípravy (času, materiálního vybavení, nutných pomůcek).
- b) Dle časové náročnosti samotného průběhu ve výuce
- c) Dle zařazení do kategorií (hry, situační, diskusní, inscenační metody, problémové úkoly)
- d) Dle účelu a cílů použití ve výuce (k diagnostice, opakování, motivace, odreagování)

5.3. KATEGORIE AKTIVIZAČNÍCH METOD

Charakterizovat všechny aktivizující metody by bylo, vzhledem k jejich početnosti a různorodosti, velmi obtížné, proto se zaměřím pouze na několik nejběžnějších.

Problémové vyučování

Problémové úlohy tvoří základ aktivizačních metod. Problém můžeme studentům zprostředkovat pomocí hry (např. kvíz), pomocí situační metody (problém je popsán v textu, studenti hádají, co se stalo), pomocí inscenační metody (studenti si konkrétní problém zahrají sami). Problémová výuka může také probíhat ve frontální výuce. Většina učitelů tuto výuku v praxi využívá (pomocí otázek).

Příklady problémových otázek:

- Jak bys vysvětlil...
- Proč...
- Urči...
- Co je příčinou...
- Srovnej...
- Jaký je základní rozdíl...(Kotrba, Lacina, 2007).

Formulaci problémového vyučování přizpůsobíme výchovně vzdělávacímu cíli, aktivizační metodě a předpokládaným vědomostem a dovednostem studentů. Formulace problému začíná výběrem vhodného tématu. Řešení problému vyžaduje námahu, učí tvořivému myšlení, což je časově náročné. Časovou náročnost může učitel snížit promyšlenou organizací práce a využitím didaktické a výpočetní techniky.

Podstatou problémového učení je stanovení problémová situace, kdy student při plnění zadaného úkolu narazí na obtíž, na něco neznámého, co nemůže vyřešit jen s použitím dosavadních poznatků, ale je zapotřebí jeho vlastní intenzivní myšlenkové činnosti a objevování nových informací potřebných k vyřešení problémového úkolu. Problémovou situaci učitel navodí zadáním problémových úkolů a otázek.

V literatuře existují různá členění problémových úloh, např.:

- Problémové úlohy, tzv. uzavřené, které mají jedno správné řešení (matematické a fyzikální úlohy).
- Problémové úlohy, tzv. otevřené, které mají více správných řešení.

Problémové úlohy by měly splňovat:

- Měly by být stanoveny v logické návaznosti s dosavadními poznatky studentů.
- Měly by být přiměřené věku, vědomostem a dovednostem studentů.
- Musí mít problémový obsah (tj. obtíž), který má povahu nového poznatku.
- Měly by studenty upoutat a vzbudit v nich zájem a chuť poznávat.
- Důležité je také, aby učitel řídil činnost studentů při jejich řešení.

Diskusní metoda

Diskusní metoda je forma komunikace učitele a studentů, při níž si všichni účastníci vzájemně vyměňují názory na dané téma. Metoda se osvědčuje zejména v situacích, kdy lze na jevy, fakta a problémy mít různé názory a lze uplatnit různé zkušenosti. Studenti si vytvářejí vlastní hodnotové postoje, učí se argumentovat a obhajovat své názory. Dále tato metoda rozvíjí u studentů schopnost aktivně a pohotově využívat myšlenkové operace, přesně se vyjadřovat.

Diskuse jsou považovány za přínosné v následujících situacích:

- Pokud se vyučující potřebuje seznámit s názory a zkušenostmi studentů nebo pokud jsou tyto názory a zkušenosti zajímavé pro ostatní.
- Pokud se téma týká spíše hodnot, postojů než výlučně znalostí.
- V případě, aby se studenti naučili utvářet si vlastní názor a posuzovat názory ostatních.

Dobře vedené diskuse jsou zajímavé, poutavé a aktivní. Vytvářejí pro studenty bezpečné prostředí, v němž mohou zkoumat své názory a v případě potřeby je pozměnit.

Studenti mají možnost využít svých kognitivních dovedností vyššího řádu, jako například hodnocení a syntézy.

Při vedení diskuse je třeba, aby měl učitel stanoveny cíle, jichž chce v průběhu diskuse dosáhnout. Když stanoví cíle, musí si vytvořit plán, který může mít jednoduchou formu klíčových otázek.

Při diskusi by učitel měl:

- Parafrázovat, shrnovat, porovnávat různé informace a názory žáků.
- Zajišťovat „vyrovnanost“ diskuse (pokud je např. ve třídě jeden nebo velmi málo studentů obhajujících určitý názor, učitel může podpurnou otázkou přivést studenty k dalšímu argumentu pro podporu tohoto menšinového názoru).
- Zajišťovat, aby se do diskuse zapojilo co nejvíce žáků a nebrat si často a na dlouho slovo sám.
- Zajišťovat, aby se diskuse neodchylovala od tématu.
- Respektovat názory žáků, ale zároveň poukázat na to, že diskriminující nebo z pohledu obecné morálky jinak „škodlivé“ názory „nemají ve třídě co dělat“, či zvážit, zda je racionálně nezkritizovat.
- Vést diskusi k závěrečnému shrnutí, respektive k hledání konsensu či kompromisu, uzavřít diskusi.

Obměnami diskuse jsou různé diskusní techniky, které sledují také výměnu myšlenek a informací:

- Debata – dochází k rozhovoru všech členů skupiny, ale jedinec do ní vstupuje už s určitým názorem, který se pak snaží obhájit před ostatními. Zde nejde tolik o vy-jasnění problému, ale o to přesvědčit o svém názoru ostatní.
- Brainstorming – je velmi rozšířen ve třídách, je méně časově náročný. Využívají se zkušenosti studentů a jejich potřeba aktivity.

- Kontinuum – nazýváno jak metoda diskusní pavučiny. Studenti jsou požádáni, aby zaujali své místo na pomyslném měřítku „zásadně souhlasím – zásadně nesouhla-sím“. Svou pozici vyjádří tím, že se postaví ve třídě na místo, které odpovídá jejich názoru.

Inscenační metoda

Inscenační metoda bývá v pedagogice také označována jako dramatická výchova, hraní rolí, interakční hry. Podstatou této metody je sociální učení v modelových situacích. Většinou jde o simulaci nějaké události, v níž se kombinuje hraní rolí a řešení problému. Metoda poskytuje prostor k rozvoji osobnosti a komunikační dovedností (Švarcová, 2007). Používá se v případech, kdy je vhodné předávané pedagogické informace prakticky vyzkoušet v reálně simulovaném prostředí.

Podle cíle můžeme inscenace rozdělit:

- Umělecké a estrádní
- Psychosociální
- Terapeutické
- Výchovně vzdělávací

Předmětem našeho zájmu je poslední uvedení inscenace. Všechny inscenace jsou založeny na scénáři, jehož část se dává k dispozici žákům (Jankovcová a kol., 1988). Jde o typ úko-lu, jehož obsahem je charakteristika obvykle nějaké postavy a jejího jednání. Studenti obvykle sledují tuto hru jako diváci, kteří mají většinou zadaný úkol k pozorování toho, co se v situaci děje.

Při realizaci této metody lze postupovat různě:

- Zadat aktérům pouze rámcové téma (nestrukturovaná inscenace).
- Zadat všem výchozí situaci a aktérům i popis rolí - scénář (strukturovaná inscenace).

- Rozdělit posluchače do skupin, zadat jednotné téma a aktéry budou všichni posluchači (simultánní, také paralelní inscenace).
- Zadat téma a vypracování scénáře ponechat skupinám (jednotlivcům) jako úkol (školní nebo domácí).
- Zadat téma a v průběhu inscenace je měnit (dynamická inscenace).
- Didaktická inscenace může probíhat formou krátkého divadelního představení (i bez zadání tématu či výchozí situace).

5.4 VZTAH AKTIVIZAČNÍCH METOD K BĚŽNÝM VÝUKOVÝM METODÁM

Aktivní výuka je v přístupu k žákům lidštější než tradiční výuka zahleděná na jediný cíl učivo/pozornost. Proto se osobně přikláním k názoru Málkové (2014), která tvrdí: „Obecně platí, že žák se učí, jen když je aktivní. Při probírání téhož obsahu učiva lze variovat prostředky, kterých se používá: slovo, vizuální materiál, experimentování, inscenační činnosti apod. Tím učivo oslovuje různé typy žáků mnohem rozmanitěji než jednotvárně používané slovní působení.“

Někteří učitelé mají názor, že jim běžné metody vyučování připadají přirozenější, ale hlavně bezpečnější. Jednou z charakteristik běžných výukových metod je to, že se zaměřují na předmět. Předávají již hotová fakta od učitele rovnou k žákům. Důvod, proč se pedagogové cítí bezpečněji v tradičním vyučování, vidím ten, že zde mají dominantní roli a rozhodují o obsahu i způsobu výuky.

Ve vztahu aktivizačních metod k běžným metodám uvádí J. Průcha: „V průměru je jednotlivý žák začleněn do aktivního učení jen 3,5 minuty během tradiční vyučovací hodiny; při skupinovém vyučování se tato hodnota výrazně zvyšuje na 20 minut v průměru na jednoho žáka.“ [Průcha, 2005, s. 325]

Autor J. Maňák zjistil vztah výukových metod k pedagogické zkušenosti učitelů, cituji: „K aktivizaci žáků mohou přispívat v podstatě všechny výukové metody, ovšem v různém rozsahu a pod podmínkou, že jsou ze strany učitele zvládnány s pedagogickým mistrovstvím.“ [Maňák, 1998, s.37]

Tabulka č. 2 **Hlavní přínos aktivizační a běžné výukové metody**

Aktivizační výukové metody	Běžné výukové metody
- obsahují situace, kde žák může učit někoho jiného	- zaměřují se na předmět, předávají hotová fakta
- navozují aktivitu žáků k osvojení učiva vlastní činností	- ústřední postavou je učitel, žák se přizpůsobuje
- zvyšují čas aktivního učení žáka	- snižují čas aktivního učení žáka
- žák učivo přijímá aktivně	- žák učivo přijímá pasivně

Ze všech uvedených hlavních rysů jsem chtěla zviditelnit přínos aktivizujících metod. Ve velké míře totiž podněcují zájem o učení, podporují a rozvíjejí u žáků intenzivní myšlení, jednání a prožívání. Tím jsou posilovány a rozvíjeny přátelské vztahy uvnitř skupiny, týmová spolupráce, přijetí rolí ve skupině, rozvíjení komunikativních dovedností.

5.5 SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY AKTIVIZUJÍCÍCH METOD VÝUKY

V této kapitole nejdříve vysvětlím, jak někteří teoretici vyučovacích metod analyzovali metody z různých hledisek a dospěli k různým klasifikacím. V další části předkládám jednotlivé pozitivní stránky i úskalí, které mohou aktivizační výukové metody přinášet. Podle J. Maňáka (2005) se člení výukové metody:

- metody slovní
- metody názorné
- metody praktické.

Dále řadíme aktivizační metody do skupin:

- metody diskusní
- metody heuristické - řešení problému
- metody situační
- metody inscenační
- didaktické hry.

Pozitivním přínosem aktivizačních metod je skutečnost: „Zainteresovávají žáka na procesu poznávání. Jsou založeny buď na kognitivním nebo sociálně afektivním učení, nebo na jejich kombinaci. Dávají prostor pro samostatné myšlení, vyjádření vlastních názorů a postojů, organizují srovnávání i konfrontaci řešení a stanovisek, zprostředkovávají prožitek a vciťování, působí na emocionální a volní stránku jedince. Navozují situace podporující socializaci.“

Úskalí aktivizačních výukových metod shledávám dle Grecmanové v následujícím tvrzení: „Vyžadují mnohdy speciálně upravené prostředí.

Prostřednictvím speciálních požadavků na materiální vybavení školy (nábytek, pomůcky) a její exteriérové i interiérové úpravy potřebné pro uplatnění vybraných metod, mohou některé metody zasáhnout charakter materiální dimenze. Tyto aktivity v rámci materiální dimenze však ovlivní ekonomickou situaci školy, přičemž jejich realizace je právě také na ekonomické situaci školy závislá.“

Odborník J. Maňák (1995), uvádí o úskalí aktivizačních metod následující:

- žáci musí mít většinou o daném tématu určité vědomosti
- učitel musí překonat direktivní řízení a dominující postavení ve třídě
- je potřeba počítat s nedostatkem vhodných materiálů a pomůcek.

Kalhous, Obst (2002) upozorňují na úskalí aktivizačních metod, které vidí ve větší časové přípravě a v jejich samotné aplikaci do výuky. Autoři tvrdí: „Pro učitele je 45 minut většinou doba příliš krátká a nezdá se i při svědomité přípravě ukáže, že si naplánoval více činností, než na které má čas. Je proto důležitou dovedností organizovat učební čas tak, aby očekávání žáků, že pedagog přijde a odejde včas, bylo naplněno.“

Od citovaných autorů jsem převzala informace a vložila je do tabulky číslo 4.

Tabulka shrnuje pozitiva a úskalí aktivizačních metod.

Tabulka č. 3 **Aktivizační výukové metody, jejich pozitiva a úskalí**

Aktivizační výukové metody	
POZITIVA	ÚSKALÍ
- zainteresovávají žáka do procesu poznávání	- vyžadují upravené prostředí, tím zasáhnou finanční rozpočet školy
dávají prostor pro samostatné myšlení, vyjádření vlastních názorů	- náročná časová příprava a realizace ve výuce
- navozují situace podporující socializaci	učitel musí překonat direktivní řízení ve výuce

POZITIVA aktivizujících metod jsou:

- aktivizace studentů k rozvoji kreativního myšlení,
- budování a rozvoj dovednosti prezentovat svůj názor, obhájit svůj názor, naslouchat, klást otázky, zvládat námitky apod.;
- podpora představitosti žáků,
- budování zdravého sebevědomí žáků,
- eliminace trémy žáků,
- podpora týmového přístupu k řešení problémů, tj. učí žáky práci v týmu, buduje kooperativnost, schopnost participovat na společných cílech,
- ovlivňování schopnosti zapamatování,
- rozmanité a záživné přístupy k výuce,
- schopnost přístupnou formou vyvolat myšlenky žáků uložené v podvědomí,
- vytváření žádoucího klimatu ve třídě, skupině, otevřenější atmosféry,
- budování větší míry zodpovědnosti žáků za vyřešení problému,

- hlubší pochopení problému, v souvislostech.

ÚSKALÍ aktivizujících metod výuky jsem zařadila:

- vyšší časovou náročnost,
- možnost dominantního chování některého žáka, skupiny,
- zamlčování vlastního názoru (zvláště kvůli obavám žáka z kritiky druhých, popř. i učitele),
- obavy žáků z hodnocení jejich námětů, způsobů prezentace apod.
- nepřístupnost některých pedagogů osvojit si aktivizující metody výuky, nízká míra motivace vedení některých škol a učitelů.

Pro naplnění pozitivního významu plynoucího z aktivizačních výukových metod, je důležité při jejich zavádění změnit roli učitelů a žáků. Dle mého názoru se pozice učitele i žáků v aktivizační metodě podstatně mění a to tím, že dochází k živé interakci mezi učitelem a žáky.

V pedagogické publikaci autorů Kalouse a Obsta (2002) se klade důraz na učitelovu roli v aktivizační metodě. Konkrétně se v knize popisuje: „Místo učitele rétora se požaduje, aby byl více organizátorem učebních činností žáků. O to víc je třeba již v přípravě na výuku promyslet, jak budu řídit diskusi žáků k určitému problému, jak bude prováděna kontrola činností žáků.“

K tématu jsem prostudovala publikaci od autorů Laciny a Kotrby (2007), kteří se zmiňují o učitelově vztahu k samotným studentům. Tvrdí: „Učitel je může pokládat za nevyspělé děti nebo za sobě rovné partnery a podle toho je též hodnotit a přistupovat k nim. Přístup učitele má rovněž vliv na jeho oblíbenost ve třídě.

V případě, že bude učitel ve třídě oblíben, budou se mu nové aktivizační metody prosazovat mnohem lépe, než kdyby tomu bylo naopak. Učitelé by se měli stát žákům partnery a jejich spoluaktéry ve výuce. Žákova role může obsahovat zejména tvořivé uplatnění získaných vědomostí a dovedností, aktivní spolupráci s učitelem a s ostatními žáky.

6. VYUŽITÍ AKTIVIZAČNÍCH METOD VE VÝUCE

Pro obohacení výuky by měl různých forem aktivizačních metod využívat každý učitel. Používá – li učitel během výuky některou z aktivizačních metod, neznamená to, že musí s touto metodou pracovat celou vyučovací hodinu. Důležité je, aby výsledky žáků byly účelně využity pro další vzdělávací činnost a tím bylo mnohem efektivněji a trvaleji dosaženo vzdělávacích cílů výuky.

Pro příklad uvádím experiment, který se uskutečnil na Obchodní akademii ve vyučovacím předmětu podniková ekonomika a zúčastnilo se ho 64 žáků 4. ročníku obou škol.

Zkoumáním se porovnávaly vědomosti z výuky při zapojení tradiční metody a vědomosti z výuky s aktivizační metodou. Žáci v kontrolní skupině byli vyučováni tradiční vyučovací metodou vysvětlování spojené s rozhovorem. Na žáky v experimentální skupině byly použity aktivizující vyučovací metody. Problémový výklad spojený s rozhovorem, ekonomická minihra se zapojením skupinového vyučování a týmová práce s aktuálním hospodářským tiskem.

V kontrolních a experimentálních skupinách proběhl předtest. Jeho cílem bylo zjistit a změřit úroveň všeobecných vědomostí z problematiky zahraničního obchodu.

Ve všech třídách které se zúčastnili experimentu byla odpřednášená stejná část obsahu tématického celku v rozsahu 2 vyučovacích hodin.

Po výuce proběhl v obou třídách posttest. Ten měl zjistit a změřit úroveň vědomostí z problematiky zahraničního obchodu v rozsahu odučeného učiva s důrazem na mezipředmětové vztahy. Uvedeným výzkumem se pedagogům potvrdilo: „V obou experimentálních skupinách, kde byla aplikována aktivizační vyučovací metoda, došlo ke zlepšení výsledků a k vyššímu přírůstku vědomostí.“

Údaje z výzkumných šetření jsou důležitým zjištěním. Dokazují totiž, že zapojením aktivizační výukové metody se dosáhne lepších učebních výsledků. Uvedené náměty mohou být dobrým příkladem a motivací pro ostatní učitele k tomu, aby se nemuseli obávat použít aktivizační metody ve své výuce.

6.1. VYUŽITÍ MODERNÍCH VÝUKOVÝCH METOD – KLÍČOVÉ OTÁZKY SOUČASNOSTI

Pokusím se ve své práci zhodnotit současný stav ve využívání moderních výukových metod ve výuce ekonomických předmětů na středních školách v kontextu vlivů, podmínek, požadavků, bariér, osobnosti a přístupu učitele, které více či méně determinují volbu moderních výukových metod.

Klademe si otázky:

- Je tomu tak? Aktivizují učitelé středních ekonomických škol žáky k rozvoji kreativity, představitivosti, týmové spolupráci, schopnosti prezentovat a prosadit svůj názor?
- Využívají v dostatečné míře učitelé ekonomických předmětů aktivizujících výukových metod podporujících budování žádoucích kompetencí žáků?
- Proč stále převažuje frontální výuka a proč ji učitelé stále preferují?
- Existují nějaké bariéry v aplikaci moderních, aktivizujících metod výuky v současném středoškolském studiu ekonomických oborů v ČR?

O rezervách v této oblasti není pochyb. Ve své práci se pokusím poukázat na některé klíčové aspekty definované problematiky. Současnost se všemi svými klady i zápory tak výrazně ovlivňuje práci učitelů. Dovednost volby adekvátních vyučovacích metod i didaktických prostředků, schopnost účinně, cíleně je využít ve výukovém procesu včetně osobnostní celistvosti učitele a budování jeho autority, do značné míry rozhoduje o úspěchu náročné pedagogické práce. Kvalifikovaně mohu samozřejmě hovořit pouze o oblasti ekonomického vzdělávání, nicméně se domnívám, že v ostatních studijních oborech tomu nebude jinak. Zjištěním a závěrům, ke kterým jsem dospěla v oblasti využitelnosti moderních aktivizujících metod výuky včetně možných bariér jejich využití.

Můj příspěvek blíže seznamuje s aktivizujícími metodami výuky a s důležitými aspekty jejich využitelnosti učiteli ve výuce ekonomických předmětů na středních školách odpovídající úloze, kterou učitel v současném vzdělávacím procesu zastává. Je třeba si uvědomit, že každý učitel je plně kompetentní k použití konkrétních výukových metod tak, aby pomocí nich přivedl žáka k využití jeho maximálního potenciálu. Musí tedy být

s různými vyučovacími metodami včetně moderních aktivizujících metod dostatečně obeznámen, aby mohl v konkrétní situaci volit jejich optimální kombinaci. Ve vyučovacím procesu se mohou různé metody střídat nebo uplatňovat souběžně. Výběr výukových metod musí vycházet z profesionálních rozhodnutí učitele, navazují na velmi dobrou znalost žáků, neboť jen tak se dají očekávat dobré výsledky učení. Proto je na místě otázka, které metody výuky jsou efektivní. Primární je, aby si učitel plně uvědomil úlohy, které zastává v procesu budování klíčových kompetencí žáků, a které role zastává, pouze tak může volit adekvátní výukové metody. Je zjevné, že ne každý učitel je schopen takové sebereflexe a uvědomění si své současné úlohy.

7. VÝBĚR METOD VÝUKY SE ZAMĚŘENÍM NA VÝUKU EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

V práci se zaměřím na kritéria a vlastní proces volby vhodných metod výuky ekonomických předmětů zejména na úrovni SŠ i VOŠ, nikoliv na klasifikaci jednotlivých metod.

7.1 KRITÉRIA VÝBĚRU METOD VÝUKY EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

Výuka ekonomických předmětů má určitá specifika. Učitel musí především dbát, aby žáci pochopili podstatu ekonomických pojmů a vztahů mezi nimi, osvojili si potřebné vědomosti v celé šíři ekonomických předmětů, které budou umět prakticky využít v praxi, tj získat potřebné dovednosti.

Dovednosti které by si měl absolvent střední školy ekonomického oboru odnést s sebou do praxe zejména tyto: žádoucí (odborné ekonomické) vyjadřování žáků a schopnost argumentace, prezentace, komunikace, zvládání námitek a konfliktů, odolnost vůči stresu, schopnost naslouchat, klást otázky, učit se novým věcem, empaticky vnímat potřeby druhých, respekt k názoru partnera, cílené získávání potřebných dat, tj. aktivní práce s informačními zdroji (literatura, tisk, počítač, internet), provádění průzkumu a rozboru dat, interpretace tabulek a grafů, samostatnou práci, včetně práce v kolektivu.

Směřuje současná koncepce vyučování včetně používaných metod k osvojení těchto žádoucích dovedností?

Při výuce ekonomických předmětů v současné době jednoznačně převazuje frontální výuka, která výše uvedené dovednosti buduje a rozvíjí sporadicky.

Při výuce ekonomických předmětů převládá výklad učiva s uváděním slovních příkladů, diktováním poznámek (90 % učitelů diktuje žákům poznámky do sešitů), občasnou kresbou schémat a zřídka se objevuje práce ve skupinách. Převažuje tak tzv. tradiční koncepce vyučování (verbálně reprodukční), založená na mechanickém způsobu zapamatování učiva a reprodukci.

V současné době se tak v drtivé většině případů učitel zaměřuje na verbální osvojování

pojmu, na mechanickou reprodukci učiva, což zejména v prvních ročnících může být přínosem (zapamatování odborných termínů) a základnou pro návazné hlubší pochopení ekonomických procesů a rozvoji myšlení žáky, nicméně často žáci učivo nepochopí a pouze reprodukují mechanicky naučené definice odborných pojmů, což nevede k osvojení kýžených dovedností a utváření hodnot žáků, které od nich bude běžná praxe vyžadovat (samostatná práce, aktivita, iniciativa, rozhodnost, kreativita, schopnost pracovat v týmech apod.) Je tudíž naprosto nezbytné využívat takové metody výuky, kterou povedou k získání výše specifikovaných dovedností žáků, tj. metody zaměřené na budování žádoucích hodnot a návyků, nikoli pouze vědomostí. Pouze tak si sami žáci osvojí metody práce, pomocí kterých budou schopni běžně a úspěšně řešit každodenní pracovní problémy. Toho lze dosáhnout zejména prostřednictvím aktivizujících metod v propojení s moderními názorně demonstračními metodami (myšlenkové mapy, práce se schémata, přehledy apod.), které učí žáka formulovat myšlenku, obhájit názor, argumentovat a rozhodovat.

7.2 KLÍČOVÉ AKTIVIZUJÍCÍ METODY VÝUKY

Metoda diskuse je taková forma komunikace učitele a žáků, při níž si všichni účastníci vzájemně vyměňují názory na dané téma, na základě svých znalostí uvádějí argumenty pro svá tvrzení, a tím společně nacházejí řešení daného problému. Diskuse rozvíjí u žáků schopnost aktivně a pohotově využívat myšlenkové operace, formulovat podstatu problému, přesně se vyjadřovat.

Heuristické metody jsou zaměřeny na tvůrčí řešení problémů. Na rozdíl od tradičních postupů učitel nesděljuje žákům poznatky přímo v hotové podobě, ale vede je k tomu, aby je samostatně objevovali, přičemž tento proces objevování iniciuje, usměrňuje nebo i řídí, zejména na jeho počátku. Snaží se získat žáky pro samostatnou poznávací činnost různými způsoby, které mají vyvolávat jejich zájem a potřebu objevovat. Může například klást problémové otázky, upozorňovat na různé problémy a rozpory, seznamovat se zajímavostmi apod. Tyto postupy při správné aplikaci mohou u žáků zdokonalovat schopnosti vnímání a pozorování, rozvíjet fantazii a imaginaci, vést je k osvojení metod a technik samostatné práce, rozvoji kritického myšlení i dovednosti zpracovávat informace.

Problémové učení je široce využitelné při výuce ekonomických předmětů. Fáze řešení problémů: definuj problém, informuj se, tvoř řešení, ohodnot' řešení, realizuj řešení nebo lze tyto fáze definovat takto: vymezení problému, analýza problémové situace (co je známé a co je neznámé, co je třeba zjistit, vyhledat apod.), vytváření hypotéz, domněnek, návrhy řešení, ověření hypotéz, vlastní řešení problému, návrat.

Jednou z heuristických metod, která by neměla v chybět v „rejstříku“ současného středoškolského učitele ekonomických předmětů a to zejména managementu je brainstorming.

[Brainstorming a jeho písemná podoba, tj. brainwritting, je výukovou metodou, která výrazně podporuje kreativní myšlení žáků a v propojení s myšlenkovými mapami dosahuje ještě vyšší účinnosti.

Situační metody navazují na tradiční požadavek spojení školy se životem. Spočívají v řešení problémů, které vycházejí z nějaké skutečné události, konfliktu nebo střetu zájmů v aktuální situaci. V oblasti výuky ekonomických předmětů se tak vztahují na reálné ekonomické problémy ze života, které představují specifické, obtížné jevy, vyvolávající potřebu vypořádat se s nimi, vyžadují angažované úsilí. Podstatu situačních metod tvoří řešení problémového případu, který odráží nějakou reálnou ekonomickou událost, zobrazuje určitý komplex vztahů a okolností, je výrazem střetu různých zájmů atp.

Jinou podobou situačního učení je projektové učení. Projekt je komplexní praktická úloha (ek. problém, ekonomické téma) spojená s životní realitou, kterou je nutné řešit teoretickou a praktickou činností, jež vede k vytvoření adekvátního produktu. Propojuje se tak život, učení a práce. Průběh řešení projektu zahrnuje stanovení cíle (žáci by se měli s cílem a tématem projektu ztotožnit a přijat jej), vytvoření plánu řešení, realizaci plánu (např. vyhledávání informací, zajišťování materiálů, pozorování, měření, exkurze, interviewování osob, pořizování dokumentace atp.), vyhodnocení projektu a zveřejnění výsledků. Projekt může být v jednom, nebo ve více ekonomických předmětech a může mít různý časový rozsah (od několika hodin až do několika měsíců). Mezi hlavní klady projektového učení patří, že je motivující, podněcuje odpovědnost a iniciativu žáků, posiluje ochotu a schopnost spolupracovat a radit se s jinými, rozvíjí vytrvalost,

pohotovost, tolerantnost, sebedůvěru, sebekritičnost, dává příležitost k tvořivým činnostem, je spojen se skutečným životem, obohacuje běžnou výuku, přináší žákům přímou životní zkušenost.

Inscenační metody bývají v různých pedagogických koncepcích označovány různými termíny, jako dramatická výchova, hraní rolí, interakční hry apod. Podstatou inscenačních metod je situační učení v modelových situacích, tzn. že žáci sami předvádějí určitou situaci. Inscenace strukturovaná (připravený scénář), nestrukturovaná, mnohostranné hraní rolí. Inscenace má zpravidla tři fáze (příprava, realizace, hodnocení). V ekonomických předmětech na středních školách lze inscenovat celou škálu ekonomických situací, což našlo reálné uplatnění např. v podobě ekonomických her, fiktivních firem apod.

8. VYUŽÍVÁNÍ MODERNÍCH, AKTIVIZUJÍCÍCH METOD VÝUKY EKONOMICKÝCH PŘEDMĚTŮ

Současnost vyžaduje, aby se moderní metody výuky včetně aktivizujících mnohem více podílely na naplňování vzdělávacích cílů výuky ekonomických předmětů.

Moderní vyučovací metody nepochybně vyžadují zpočátku intenzivní práci učitelů, mnohé z nich jsou použitelné pouze na základě vlastních zkušeností a talentu k práci s novými metodami, některé metody jsou také spojeny s určitým rizikem.

Výuka pomocí nových metod přináší jak učitelům ekonomických předmětů, tak žákům mnohem více radosti z učení a úspěšnost dalekosáhle převyšuje tradiční metody výuky jak při konkrétním využívání naučené látky, tak v trvalosti jejího uchování v paměti. Jsem přesvědčena, že moderní metody výuky rozvíjí právě ty dovednosti žáků, na kterých je založen RVP Ekonomika a podnikání (rozvoj ek. myšlení, hospodárné chování, schopnost posuzovat, hodnotit vývoj ekonomiky, osvojit si manažerské dovednosti apod.)

Pozitivní je, že velká většina učitelů, vnímá moderní výukové metody vč. aktivizujících jako nástroj motivace žáků a to nejen k učení, ale i k probuzení zájmu o další vzdělávání v dané oblasti. Zároveň většina učitelů používá moderní, aktivizující metody výuky nepravidelně, spíše jako zpestření výuky.

Není to dle mého názoru z neznalosti moderních metod, problém je spíše v ochotě učitelů tyto metody používat, neboť příprava na výuku je jistě jak časově, tak i organizačně náročnější než je u tradičního frontálního vyučování. Pravidelné využívání moderních výukových metod učiteli jistě souvisí i s prací vedení školy, tj. s mírou inovativnosti managementu školy.

Domnívám se, že velmi významnou roli zde hraje motivace ze strany vedení školy, např. v podobě ocenění moderních výukových stylů „odvážných“ pedagogů, tudíž propracovaný systém benefitů a ostatních stimulů, ale i dostupnost dalšího vzdělávání v oblasti osvojení moderních výukových metod, vytvoření odpovídajícího zázemí včetně moderních didaktických pomůcek (např. interaktivní tabule, využití videokamery apod.).

Nejčastěji je využití skupinové výuky, ekonomických her (fiktivní firmy), projektové výuky. Projektu fiktivních firem jsem lze např. použít z pozice učitele ekonomických předmětů na střední i vyšší odborné škole a aplikovat projekt Baťa Junior Achievement.

Naopak sporadicky jsou využívány různé didaktické hry, modelové situace, simulace, myšlenkové mapy apod. Vše se ovšem odvíjí od pojetí výuky ze strany každého učitele. Stále zaznamenáváme názor, že míra kreativity, komunikace a zapojení moderních metod výuky plyne z množství učiva, které učitel musí pod tíhou nějakých okolností odučit. Učitel preferuje předávání faktů, kdy obvyklým cílem učitele je předat co největší množství poznatků a to v hotové podobě. Základním problémem je tedy výběr vhodného učiva v souvislosti s rámcovými vzdělávacími programy.

Nejprve by si měl učitel stanovit cíle hodiny či sledu několika navazujících hodin, říci si, kam vlastně chce žáky posunout, co v nich rozvinout. To je prvořadé. Nedávný průzkum týkající se RVP odhalil, že **učitelům dělá obrovský problém formulovat cíle výuky.**

Pokud např. učitel používá brainstorming jen proto, že se to od něho vyžaduje, nebo že je to módní, ale skupina nemá cíl, nejsou stanovena pravidla a dodržovány principy, neví se, co má být výsledkem práce, pak se účinnost moderních metod zcela vytrácí, naopak způsobí více škody, než-li užitku. Pokud tedy učitel vytýčil cíle, musí samozřejmě respektovat charakter učiva a naplňování klíčových kompetencí žáků.

Je nezbytné, aby učitelé opustili frontální formu výuky a přešli ke skupinové, kooperativní formě vyučování. A to nikoli formou soutěže, ale spolupráce. Žáci se přestanou tvářit, že ve třídě vlastně nejsou, ale začnou pracovat a komunikovat. Učitelé by měli začít s reflexí toho, co už studenti umí a vědí, jak se utvářejí jejich postoje a názory, to ale neznamená začít tradičně zkoušet. A teprve teď přicházejí na řadu brainstorming, myšlenkové mapy a další aktivizující metody výuky. První co však musí učitel udělat, je změnit styl komunikace. Za nezbytné tudíž považují osvojení a kontinuální prohlubování komunikačních a prezentačních dovedností učitele. Učitel musí vědět, co žáky vůbec zajímá, hovořit s nimi, naslouchat, klást otázky. Studenti nejsou nádoby vědomostí, ale mají i duši, což se příliš často nebere v potaz. Zároveň nelze nezmínit další bariéru, která vede učitele spíše ke stereotypu, současné učebnice

a další odborná literatura.

Učitelé jsou zvyklí na učebnice, které jim pomáhají předložit žákům hotové poznatky. K tradiční (frontální) výuce ekonomické problematiky s dominujícím postavením učitele nabízí trh široký výběr odpovídajících učebnic (počítající s tím, že i celé pasáže se budou přepisovat na tabuli a pak z tabule do sešitu). Ovšem „moderních“ středoškolských ekonomických učebnic, které odráží využití moderních výukových metod, sledující rozvoj komunikačních, prezentačních dovedností studentů, které vybízejí učitele i studenty k tvořivosti, využití brainstormingu a ostatních alternativních a pestrých metod výuky a jsou návodem „jak na to“, je citelný nedostatek.

.

Co je tedy klíčem k volbě vhodné metody výuky? Metoda která vede ke stanovenému cíli; je efektivní, což mj. znamená, že umožní každému žákovi, aby využil co nejvíce ze svého potenciálu; metoda odpovídá podmínkám práce, pomůckám a zdrojům, které má učitel k dispozici.

Navíc učitel musí sám metodu dobře zvládat a měla by vyhovovat stylu, kterým vyučuje. Čím jasněji a přesněji je vymezen cíl výuky, tím lépe mohou být zvoleny metody k jeho naplnění. Každý učitel ekonomických předmětů v koordinaci s ostatními vyučujícími vyvíjí soustavnou péči o získávání a rozvíjení požadovaných profesních znalostí, vlastností a schopností žáků, dále jejich profesní vystupování, estetické cítění, kultivované vyjadřování, konstruktivní a vstřícné jednání se zákazníky, obchodními partnery i spolupracovníky, spolupracovat, odpovědně rozhodovat apod.

8.1. VYUŽITÍ MODERNÍCH VÝUKOVÝCH METOD V PRAXI

Metoda I.N.S.E.R.T. (Interactive Notting System for Effective Reading and Writing – Interaktivní poznámkový systém pro efektivní čtení a myšlení).

Žákům používání této metody pomáhá rozvíjet tvůrčí schopnosti, udržovat jejich pozornost a porozumět slovům, které neznají nebo je potřebují dále vysvětlit.

Průběh hodiny

Učitel na začátku provede krátký brainstorming na dané téma, kdy žákům připomene, co o tématu již vědí. Díky tomu jsou schopni posoudit, zda jsou informace v textu pro ně nové, důležité a v souladu s tím, co si mysleli. Následně vysvětluje žákům princip metody I.N.S.E.R.T. a zapisuje na tabuli, jaká znaménka budou využívána pro známou myšlenku, nový poznatek, myšlenku, se kterou žák nesouhlasí a pojem, o kterém se chce žák dozvědět více. Žáci jsou vyzváni k nakreslení tabulky o čtyřech sloupcích s dohodnutými znaménky, učitel tabulku nakreslí na tabuli. Poté rozdá každému žákovi vytištěný text, ze kterého si budou do každého sloupce zapisovat informace k jedné ze čtyř značek. Žáci dostávají na samostatnou práci 5 minut. Následně učitel vyzve tři žáky, aby doslova přečetli všechny svoje zápisy v prvním sloupci, pak další tři žáky k druhému sloupci, hesla učitel zapisuje na tabuli do kategorií dle znamének. Při zapisování známých myšlenek si učitel ověřuje, zda jsou tyto myšlenky známé pro všechny. Následně učitel vysvětluje nové poznatky, rozšiřuje znalosti k pojmům, o kterém se chtějí žáci dozvědět více, a diskutuje o myšlenkách, se kterými žáci nesouhlasí. Závěr hodiny je věnován zápisu nových poznatků a pojmů do sešitu, včetně jejich vysvětlení a rozšíření.

Metoda „Vím“, „Chci vědět“, „Dozvěděl jsem se“

Metoda využívá jak individuální práci žáků, tak i skupinovou spolupráci a pomáhá také rozvíjet kritické myšlení. Na začátku žáci zjišťují, co již o tématu vědí a dále formulují vlastní otázky.

Průběh hodiny

Na úvod učitel ukáže žákům obrázek a na jeho základě nechá žáky hádat, o čem bude

vyučovací hodina. Následně učitel nakreslí tabulku se třemi sloupci, kde každý sloupec bude označen postupně nadpisy „Vím“, „Chci vědět“, „Dozvěděl jsem se“. Učitel vyzve žáky, aby každý samostatně do kolonky s označením „Vím“ napsal co nejvíce informací, které si myslí, že o daném tématu ví. Poté vyzve učitel ke sdělení poznatků a diskuzi k zapsaným informacím se sousedem v lavici. Následně vyzve učitel k nadiktování informací z kolonky „Vím“, které zapisuje na tabuli. Během této aktivity vyvstávají otázky či protichůdná tvrzení, ty učitel zapisuje do kolonky „Chci vědět“. Pak učitel rozdá krátký text týkající se tématu, který vybraný žák nahlas čte. Poté si žáci zaznamenají informace, které považují za důležité a které se dozvěděli z textu do třetí kolonky „Dozvěděl jsem se“. Vybraní žáci, které učitel vyzve, čtou nahlas před celou třídou fakta, která si zaznamenali a učitel je zapisuje do společné tabulky na tabuli do příslušné kolonky. Následně učitel podá výklad v souvislostech se zapsanými fakty, které si žáci zapisují do sešitu. Před koncem hodiny učitel se žáky zopakuje nejdůležitější údaje, které se týkají hlavního tématu a které se žáci jako nové dozvěděli.

V případě třídy čtvrtého ročníku je předpoklad, že žáci již základní znalosti ohledně akciové společnosti mají (jde o maturitní otázku), proto si svoje znalosti touto metodou oživí a dále prohloubí. Žáci prvního ročníku budou spolupracovat ve dvojicích, aby se mohli se sousedem podělit o nápady a mohli o nich i mezi sebou diskutovat.

Myšlenková mapa

V rámci skupinové výuky a rozvoje komunikace mezi žáky je jednou z možností využití pro výuku tzv. Myšlenková mapa. Tento způsob zápisu žákům poslouží jako podklad k poznámkám do sešitu a k následné prezentaci a případné diskuzi. Pro žáky čtvrtého ročníku poslouží i jako příprava k maturitě, kdy budou mít přehledně zobrazeny základní pojmy týkající se zadané problematiky.

Průběh hodiny

Na začátku hodiny je zařazeno volné psaní na stanovený pojem. Žáci mají 3 minuty na samostatnou práci pro sepsání nápadů, které v nich pojem evokuje. Poté učitel seřadí pojmy dle hlavních faktorů a proběhne krátká diskuze. Pro krátký odpočinek od aktivity učitel podá výklad na probírané téma a následuje část reflexe, kdy žáci tvoří myšlenkové mapy. Učitel žákům vysvětlí princip myšlenkové mapy a ukáže jim, jak se

myšlenková mapa tvoří a jaké jsou její hlavní principy.

V další fázi učitel požádá žáky o vytvoření skupinek po čtyřech až pěti členech v jednom týmu, rozdá papíry o velikosti A4 a zadá pro všechny skupiny společný hlavní námět myšlenkové mapy. Pro žáky 4. ročníku je to např. slovo „podnikání“, pro žáky 1. ročníku to je slovo např. „trh“. Žáci mohou při tvoření myšlenkové mapy používat učebnici nebo zápisky ve svých sešitech. Na samostatnou práci ve skupinách dostanou žáci deset minut času. Po uplynutí této doby každá skupina prezentuje svoji myšlenkovou mapu a ostatní žáci si do svých map doplňují chybějící údaje, které souvisejí s tématem. Na úplný závěr jsou žáci vyzváni k zopakování hlavních pojmů, které se týkají zadaného hlavního námětu.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zaměřila na výukové metody. Součástí výukových metod jsou aktivizační metody, jež jsou užívány běžně na školách. Aktivizační metody jsou prostředkem pedagogů k aktivitě žáků v rozvoji komunikativních, praktických dovedností a zkušeností.

Dále tato práce pojednává o využívání aktivizačních metod ve výuce.

Aktivizační výukové metody u žáků mimo jiné prohlubují fixaci učiva. Teoretické přínosy práce vidím především ve specifikaci významu, ale i pozitivního a negativního rysu aktivizačních výukových metod.

Role učitele ekonomických předmětů prochází změnami, proměňují se také nároky na prostředí pro výuku. Metody výuky jsou zařazovány do rámce nově formulovaných struktur vzdělávacího procesu.

Veškeré změny se odehrávají na základě diskusí mezi zastánci konzervativnějších či progresivnějších metod výuky. Osobně za moderní metody považuji ty, které motivují žáky jinak než pomocí známky či trestu (jsou přátelské) a zejména podporují tvořivost a samostatné myšlení žáků, mají činnostní charakter a ve výchovné rovině jsou založené na vzájemném respektu žáků a učitelů. Učitel by měl volit takové metody, aby žáky motivovaly k dalšímu vzdělání, poskytovaly jim příležitost k maximálnímu rozvoji své jedinečné osobnosti. Absolventi středních ekonomických škol musí získat nejen znalosti, ale zejména klíčové kompetence, aby se mohli dobře uplatnit na trhu práce. K tomuto cíli vedou progresivní moderní metody výuky. To vyvolává potřebu nezbytného a rychlého ztotožnění se každého učitele s moderními výukovými metodami, kdy v centru pozornosti každého učitele by měly být aktivizační metody výuky.

Cílem této práce nebylo zavrhnout tradiční výukové metody. Tyto metody mají ve vzdělávacím procesu své místo, ale je třeba je inovovat. Aktivizační metody vedou k rozvoji klíčových kompetencí a je dobré je ve vyučovacích hodinách preferovat.

ZDROJE:

1. GRECMANOVÁ, Helena, URBANOVSKÁ, Eva, NOVOTNÝ, Pavel, 2000. Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků. Olomouc, ISBN 80-85783-28-2
2. JANKOVCOVÁ, Marie, PRŮCHA, Jan a Jiří KOUDELA, 1988. Aktivizující metody v pedagogické praxi středních škol. Praha: SPN. ISBN 80-04-23209-4
3. KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST, 2002. Školní didaktika. Praha: Portál. ISBN 978-80-247-1821-7
4. KOTRBA, Tomáš a Lubor LACINA, 2007. Praktické využití aktivizačních metod ve výuce, Brno: Společnost pro odbornou literaturu. ISBN 978-80-87029-12-1
5. MÁLKOVÁ, Ivana, 2014. Přednáškový cyklus Obecná Pedagogika a didaktika v rámci přednášek DPS - 17.běh
6. MAŇÁK, Josef, 2003. Výukové metody. Brno: Paido. ISBN 80-7315-039-5
7. MOJŽÍŠEK, Lubomír, 2002. Vyučovací metody. Praha: Portál. ISBN 80-7178-253-X
8. PRŮCHA, Jan, 2009. Moderní pedagogika. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-503-5
9. SITNÁ, Dagmar, 2009. Metody aktivního vyučování. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-246-1
10. ŠVARCOVÁ, Iva, 2007. Základy pedagogiky. Praha: VŠCHT. ISBN 80-7080-573-0

Elektronické zdroje:

11. BEZCHLEBOVÁ, Maria, 2009. Výukové metody, [online]. [cit. 2011-11-14].
Dostupné z: <<http://www.souhorky.cz/dokumenty/projektcesta/vyukmetody.ppt>>
12. MAŇÁK, Josef. Aktivizující výukové metody. [online]. [cit. 2012-03-30].
Dostupné z: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/14483/aktivizujici-vyukove-metody.html/>>
13. PALÁN, Zdeněk. Inscenační metody (hraní rolí) [online]. [cit. 2012-03-12].
Dostupné z: <<http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/inscenacni-metody-hrani-rolí/>>

